

ПОНЯТТЯ «РИЗИК»: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

В статті на основі наукових досліджень проведено аналіз різноманітних поглядів вчених-економістів сучасної економічної думки на поняття "ризик". Запропоновано авторське визначення даної економічної категорії.

Ключові слова: ризик, економічний ризик, ризикологія, непередбачуваність, ситуація невизначеності, можливість небезпеки, втрати, загрози, вигода, результат.

Постановка проблеми. З метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку керівники підприємств, приймаючи будь-яке рішення, свідомо йдуть на певний ризик. Як би не хотілося, його неможливо передбачити та цілком усунути. Проте ризик можна досліджувати, визначати ступінь і природу, оцінювати та аналізувати, обирати ефективні методи управління ним. Та перед здійсненням усіх цих важливих дій перш за все необхідно дослідити, що являє собою ризик.

Аналіз попередніх публікацій. Дане питання досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Вітлінський В. В., Гранатуров В.М., Верченко П.І., Машина Н.І., Лук'янова В.В., Альгін А.П., Івченко І.Ю., Мочерний С.В., Сенейко Ю.В., Підсолонко В.А. та інші.

Метою статті є дослідження різноманітних поглядів на поняття "ризик" вчених-економістів сучасності та формулювання авторського визначення даного поняття.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці ХХ ст. в країнах з ринковою економікою активно проводилися дослідження з питання економічного ризику. Тоді і виникла нова галузь знань, наука про економічний ризик – ризикологія. Зокрема, в Україні в середині 90-х років ХХ ст. доктором економічних наук, професором В.В.Вітлінським була розроблена концепція теорії ризиків, яка була викладена в монографії "Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику" (1996). Вчений дав визначення категорії економічного ризику, ввів поняття "ризикології" як науки, сформував аксіоматику ризикології в економічній сфері, запропонував систему кількісних показників ступеня ризику та концептуальну схему управління ним, розробив ігровий розпливчастий метод аналізу ієрархій як метод інтелектуальної підтримки прийняття рішень. Проведені ним дослідження стали основою, задали вектор розвитку ризикології в Україні, які широко відомі за її межами. Науковий доробок В.В.Вітлінського знайшов визнання в ряді провідних університетів багатьох країн світу.

Продовжили дослідження економічного ризику доктор економічних наук, професор В.М.Гранатуров в своїй праці "Економічний ризик: сутність, методи вимірювання, шляхи зниження"(1999), кандидат технічних наук Н.І.Машина в праці "Економічний ризик і методи його вимірювання" (2003), кандидат фізико-математичних наук П.І.Верченко в праці "Багатокритеріальність і динаміка економічного ризику (моделі та методи)" (2006), доктор економічних наук, професор В.В.Лук'янова в праці "Економічний ризик" (2007), І.Ю.Івченко в праці "Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій" (2007) та інші.

Ризик є надзвичайно складним та багатоаспектним явищем не лише в економіці, але й у будь-якій іншій сфері життєдіяльності. Це пояснюється різноманітністю поглядів на сутність ризику, а також практично повним його ігноруванням в існуючому законодавстві. Так, законодавча база України не дає чіткого визначення, що таке "ризик". Виділяє поняття "ризик" лише ст.1 Закону України "Про об'єкти підвищеної небезпеки" від 18.01.2001р. № 2245-III: ризик – ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин на території об'єкта підвищеної небезпеки і/або за його межами. Проте відповідно до Закону від 18.01.2001р. № 2245-III поняття "ризик" розглядається в контексті діяльності суб'єкта господарювання, у власності або у користуванні якого є хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки.

Аналіз сучасної економічної літератури, присвяченої проблемі ризику, показує, що серед дослідників немає єдиної думки щодо визначення поняття "ризик".

Переважна більшість науковців розглядає ризик як ймовірність виникнення негативного результату від діяльності. Так, наприклад, в підручнику "Економіка фірми" за редакцією І.О. Волкова, В.К. Сакляренко ризик розглядається як "ймовірність виникнення втрат або зниження доходів в порівнянні з допустимим варіантом" [3, с.174]. І.Ю. Івченко в навчальному посібнику "Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій" користується таким визначенням ризику: "Ризик – це ймовірність виникнення збитків чи недоодержання доходів порівняно з

прогнозованим варіантом” [7, с.18]. П.В. Шутов дає таке визначення: “Ризик – це загроза того, що підприємець понесе втрати у вигляді додаткових витрат або отримає доходи нижче тих, на які розраховував” [17, с.57].

В.Г.Пасічник, О.В. Акіліна в навчальному посібнику “Планування діяльності підприємства” стверджують: “сутність ризику полягає в тому, що кожному підприємству постійно загрожує втрата прибутку і платоспроможності при здійсненні господарсько-фінансової діяльності під впливом непередбачених змін внутрішнього середовища” [12, с.168].

“Економічний енциклопедичний словник” за редакцією С.В. Мочерного подає своє визначення ризику: “Ризик – непередбачуваність і можливість настання подій з негативними наслідками (зазнати збитків, втратити вигоду тощо), зумовлених певними діями або рішеннями, які матимуть місце в майбутньому” [10, с.244].

Автори “Фінансово-економічного словника” А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк трактують поняття “ризик” як “усвідомлену можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв’язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами” [6, с.785].

Деякі дослідники в сенсі поняття “ризик” акцентують увагу на ситуації неминучого вибору і невизначеності. Зокрема, А.П.Альгін, В.М.Гранатуров, А.С. Шапкін визначають ризик як “діяльність, зв’язану з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно та якісно оцінити ймовірність досягнення очікуваного результату, невдачі і відхилення від цілі” [1, с.23; 4, с.9; 16, с.6].

Автори “Економічної енциклопедії” за редакцією С.В. Мочерного трактують ризик як “атрибут прийняття рішення в ситуації невизначеності” [5, с.214].

У наведених вище трактуваннях ризик розглядається як негативне явище, яке призводить до небажаних для підприємства наслідків. Лише незначна частина дослідників вважає, що ризик може мати і позитивний вплив на діяльність підприємства, а саме – можливість отримання доходів або ж нульовий результат від діяльності. Так, у підручнику “Антикризове управління” за редакцією Є.М. Короткової зазначено, що “поняття “ризик” в економічному сенсі передбачає втрати, збиток, ймовірність яких зв’язана з наявністю невизначеності (нестачі інформації, недостовірності), а також вигоду і прибуток, отримати які можливо лише при діях, обтяжених ризиком” [8, с.214].

Автори П. Половкін, А. Зозолук стверджують, що “Ризик – великий стимул для отримання додаткового прибутку, специфічного підприємницького доходу” [14, с.73].

Ю.В. Сенейко вважає, що “під ризиком слід розуміти можливість настання певної ситуації, яка може виникнути в будь-якій діяльності і може відхилитись від поставленої мети (призвести до виникнення втрат або недоотримання прибутку) або залишитись незмінною” [15, с.209].

Дослідники В.А. Підсолонко, А.Ф. Процай, Т.Л. Миронова, В.О. Василенко розглядають ризик як “пізнавані в аспекті співвіднесення вигоди і втрати при невичерпній невизначеності відносин між дійсністю суб’єкта підприємництва і можливостями її трансформації в деяку майбутню, розпізнавану ним дійсність, що може виникнути із взаємодії причин і наслідків, випадкового і необхідного, внутрішніх і зовнішніх умов” [13, с.448].

Отже, як економічна категорія ризик являє собою подію, що може відбутися або не відбутися і яка може призвести до негативного (збиток), нульового та позитивного (вигода) результатів.

Трактування поняття “ризик” деякими науковцями кардинально відрізняються від вищенаведених визначень, в яких акцентується увага на негативному чи позитивному результаті від діяльності обтяженої ризиком. Наприклад, О.І. Ястремський в навчальному посібнику “Основи теорії економічного ризику” стверджує, що “ризик можливий лише тоді, коли приймається рішення в умовах невизначеності, а особа, яка приймає рішення, зацікавлена в результаті рішення” [18, с.11].

Г.В. Осовська в навчальному посібнику “Менеджмент організацій” подає таке визначення: “Ризик – ситуаційна характеристика діяльності суб’єкта господарювання, пов’язана зі станом невизначеності” [11, с.680].

Науковці Н.І. Машина та В.В. Вітлінський розглядають ризик як категорію в економічній системі. Зокрема, М.І. Машина в навчальному посібнику “Економічний ризик і методи його вимірювання” дає таке визначення: “Ризик – це об’єктивно-суб’єктивна категорія, яка пов’язана з подоланням невизначеності, випадковості і конфліктності в ситуації неминучого вибору й відображає ступінь досягнення очікуваного результату” [9, с.8].

В.В. Вітлінський пропонує таке визначення ризику, яким обтяжена економічна діяльність: “Ризик – це економічна категорія, яка відображає особливості сприйняття

заінтересованими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності та конфліктності, іманентних процесів цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами і невикористаними можливостями" [2, с.5].

Розглянувши різні підходи до визначення поняття "ризик", ми дійшли висновку, що існує велика кількість визначень ризику. Переважна більшість авторів пропонують власні визначення категорії "ризик" (В.В. Вітлінський, Н.І. Машина, І.О. Волкова, В.К. Сакляренко, С.В. Мочерний та ін.), лише незначна частина дослідників погоджуються з ними. Група науковців (І.О. Волков, В.К. Сакляренко, І.Ю. Івченко, П.В. Шутов, В.Г. Пасічник, О.В. Акіліна, Є.М. Короткова) у визначенні акцентують увагу лише на негативних наслідках ризику, а деякі з дослідників (П. Половкін, А. Зозолюк, Ю.В. Сенейко, В.А. Підсолонко, А.Ф. Процай, Т.Л. Миронова, В.О. Василенко) вбачають в ризику ще й позитивні моменти.

Отже, сьогодні необхідно сформулювати таке визначення ризику, яке б відповідало змісту цього явища та було б зрозумілим для широких кіл студентів, дослідників, науковців. На нашу думку, ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка відображає особливості сприйняття суб'єктами економічних відносин ймовірності настання певної ситуації, яка може виникнути в будь-який час і в будь-якій діяльності в процесі здійснення дій або прийняття рішень та яка може призвести до непередбачених негативних наслідків (втрат прибутку, недоотримання доходів), позитивних наслідків (вигод) або ж до нульового результату.

Висновки. Здійснивши аналіз поглядів вчених-економістів сучасності на поняття «ризик в економіці та його сутність», автор виявила, що немає загальноприйнятого його визначення. Саме тому у статті подається авторське визначення ризику, яке, на нашу думку, є найбільш вдалим і буде зрозумілим широкому загалу.

Література

1. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни / А.П. Альгин. – М.: Мысль, 1989. – 189с.
2. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: [монографія] / В.В. Вітлінський. – К.: КНЕУ, 2004. – 480с.
3. Волков О.И. Экономика фирмы: Учеб. пособие / О.И. Волков, В.К. Сакляренко. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 280с.
4. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: [учеб. пособ.] / В.М. Гранатуров. – М.: Изд-во "Дело и Сервис", 1999. – 112с.
5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3 / [відп. ред С.В. Мочерний та інші]. – К.: Видавничий Центр "Академія", 2002. – 952с.
6. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072с.
7. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій. Навчальний посібник / І.Ю. Івченко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344с.
8. Коротков Є.М. Антикризисное управление: [учебник] / Є.М. Коротков. – М.: Инфра-М, 2001. – 432с.
9. Машина Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання: [навч. посіб.] / Н.І. Машина. – К.: ЦУЛ, 2003. – 188с.
10. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: [У 2 т. Т.2] / С. В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій. – Львів: Світ, 2006. – 568с.
11. Осовська Г. В. Менеджмент організацій: навч. посіб. / Г.В. Осовська, О.А. Осовський. – К.: Кондор, 2005. – 854с.
12. Пасічник В.Г. Планування діяльності підприємства. Навчальний посібник / В.Г. Пасічник, О.В. Акіліна. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 256с. 166
13. Підприємство: [навч. посіб.] / В.А. Підсолонко, А.Ф. Процай, Т.Л. Миронова, В.О. Василенко. – К.: КНЛ, 2003. – 616с.
14. Половкін П. Предпринимательские риски и управление ими (теоретико-методологический и организационный аспекты) / П. Половкін, А. Зозолюк // Российский экономический журнал. – 1997. - №9. – с.73-74.
15. Сенейко Ю. Сучасні підходи до трактування категорії "ризик" / Ю. Сенейко // Регіональна економіка. – 2006. - №1. – С.206-211.
16. Шапкин А.С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций / А.С. Шапкин. – М.: "Дашков и К", 2003. – 544с.
17. Шутов П. Модель риска предпринимателя / П. Шутов // Управление риском. – 2004. - №3. – С.56-61.
18. Ястремський О.І. Основи теорії економічного ризику: [навчальний посібник для студентів екон. спец. вищ. навч. закладів] / О.І. Ястремський. – К.: "АртЕк", 1997. – 248с.

В статье на основе научных исследований проведен анализ различных взглядов ученых-экономистов современной экономической мысли на понятие "риск". Предложено авторское определение данной экономической категории.

Ключевые слова: риск, экономический риск, рискология, непредсказуемость, ситуация неопределенности, возможность опасности, потери, угрозы, выгода, результат.

Tsvigyn T. V.

The article based on research carried out analysis of various views of economists of modern economic thought on the concept of "risk". A copyright definition of economic categories.

Keywords: risk, economic risk, ryzykologiya, unpredictability, a situation of uncertainty, the possibility of danger, loss, threat, benefit result.

Цвігун Т. В. – Хмельницький національний університет, аспірантка кафедри «Економіка підприємства і підприємництва».

Стаття подана 15.06.11